

200 שנה למדינת היהודים

סיפורו הבלתי ייאמן של מרדכי מנואל נח, האיש שניסה לכונן
בית ליהודים באמריקה כבר ב־1825 • מרדכי חיימוביץ

חוזה המדינה

זה קרה בתשרי לפני 200 שנה: בגרנד איילנד שליד מפלי הניאגרה בצפון ארצות הברית כוננה מדינת ארט, בית לאומי לעם היהודי. האמריקאים נתנו את השטח, החזון כלל את נביאי ישראל וקרא לבני כל העמים להתייצב, והשאיפה הייתה לחדש את ה"זבת חלב ודבש". מרדכי חיימוביץ צולל אל סיפורו של מרדכי מנואל נח, האיש מאחורי החזון הסוער, שכמו שאפשר לנחש, זכה בעיקר לקיתונות של בוז ולעג. זו (הייתה יכולה להיות) ארצנו

יהודים ליהודים. אל תחפשו מקומות אחרים. היו מי שניסו לממש את שאיפתם של אנשים כאבי. אבל מחד פשי המולדת למיניהם זכו בעיקר ללעג ארסי. כל מי שראו בעיני רוחם יהודים מתיישבים באוגנדה, באנגולה, במסופוט-מיה (ארם נהריים), בקורסאו (האנטילים ההולנדיים), בקריניקה (לוב), בססקצ'ואן (מדבר הקרח הקנדי) במחוז קימברלי (צפון אוסטרליה), כונו "צייד אשליות" ו"קבלני גאולה". ייתכן שנעשה להם עוול. אף שהפנטזיות שלהם לא ניתנו למימוש הן נשאו בחובן אוהרה. אולי דווקא הם היטיבו להבין את מה שקורה, אולי דווקא הם חשו את עקצוץ הגחלים הרבה קודם שהארמה התחילה לבעור תחת רגלי יהודים?

לפני 200 שנה נעשה ניסיון מכמיר לב להסיט את ההיסטוריה מאפיק פטאלי. בגרנד איילנד ליד מפלי הניאגרה בארצות הברית הונחה אבן הפינה למה שהיה אמור להיות מקלט ליהודים. 61 שנה לפני שנצרכו על פסל החירות שורותיה של המשוררת היהודייה אמה לזרוס: "הבו לי את בניכם היגעים והעניים...", התיימר המ-חסה בגבול ארצות הברית-קנדה להיות ביתם הזמני של ההמונים ולא רק היהודים אלא של כל "חסרי הבית וסחופי הסער".

בחורף 2017 נסחפתי בסער. כשהקור שם את המוח על Mute, כשפתי השלג הקפואו לחיים, מכוון במעיל מל-

ב"שער העלייה", במגדל בכל שערכב "אנשים מקצה הזמן, מקצה האור והחיים" (חוה אלב-רשטיין, "שרליה"), המשיך אבי לחלום על אמריקה. עוד ברומניה השתוקק ל"גולדענע מדינע" - "המדינה המוזהבת" ביידיש. החיים באוהל שורץ חולדות בימי העלייה ההמונית עם קום המדינה הגבירו את כיסופיו. יום אחד פתח את העיתון ברומנית, "אד-וורול", וקלט איתות מהעולם החדש. באחד העמודים התנוסס סיפור על איזה ד"ר רביץ' שפתח קליניקה למשהו בבוסטון ומאז הוא שומע רק את רשרוש הירוקים. "האם זה הרביץ' שלנו?", הריץ אבי שאלה דחופה לדורתו מחולון. דודה ז'נטה ענתה ב"כן" מהדהד ואף סיפקה כתובת.

על שמונה עמודים, לאור פתילייה מפויחת שהשתלשלה מתקרת אוהלנו הדולף, הניח אבא את מסכת ייסורינו: היציאה המבוהלת מבוקרשט, הנחיתה מאחורי גדרות "שער העלייה", החיים ליד השירותים הציבוריים, המנות הדלות בחדר האוכל. בחורף הנורא של 1950 התעופף אוהלנו בסערה והרוחות הש-תוללו לא רק בשבילי המעברה. גם בכיסוי הריקים של אבא. לבסוף פוצץ אבי את שורתו התחתונה: "דוד אהוב, האם תוכל אהוב להוציא אותנו מהגיהנום הזה?". את תשובתו פתח הדוד רביץ' בליטוף. "שולח לכם שתי חבילות קמח תירס לממליגה". אחר כך עבר לתוכחה מנומסת: "אמריקע אינה ה'גולדענע מדי-נע', גם כאן צריך להילחם. בישראל לפחות את הצרות עושים

כשמצווארו משתלשל ענק זהב, עלה לדוכן חוזה מדינת ארט
אשר על מפלי הניאגרה בגבול קנדה. מרדכי מנואל נח

← **הוא מינה את עצמו
ל"שופט ישראל"**
**ופרסם שורת הצעות
ועקרונות: יש לערוך מפקד
עולמי של היהודים, על
היהודים להתפלל לנצח רק
בעברית, תבוטל הפוליגמיה
בקרב יהודי צפון אפריקה,
תוכר יהדותם של
השומרונים ושל הקראים**

← **אפילו האינדיאנים
יסופחו לדת משה.
אצלם מצא ימי צום זהים
לאלה שביהדות, מועדי
העלאת קורבנות חופכים
ומנהגי טהרה דומים.
"האינדיאנים באמריקה",
קבע נחרצות, "הם צאצאי
עשרת השבטים האבודים"**

גב מדיני לתוכנית. הנשיאים ג'ורג' וושינגטון, ג'יימס מדיסון וג'יימס מונרו

עדיף על אוגנדה. גרנד איילנד, שם קיווה מרדכי מנואל נח להקים מדינה

לודאי שלא השתמש במשפטים מרוקני משמעות הח' ביבים על פרשנים כיום כמו: "כל האופציות פתוחות" או "נכון לרגע זה". כתיבתו הייתה בהירה, קנטרנית וקנתה לו אויבים. אבל מחלוקות צפערניות לא נפתרו אז בתביעות דיבה אלא במפגשים עם שחר. שלוש פעמים התייצב לדור קרב, שלוש פעמים חזר עומד על שתי רגליו. אבל אקדחו לא המית את הגילויים האנטישמיים. פעם חטף דווקא מויליאם לוי גריסון, עמיתו בתנועת המתנגדים לעבדות. "אתה צאצא ישיר למפלצות שמי סמרו את ישו לצלב", הטיח בו הלוחם לשוויון זכויות. אבל מרדכי מנואל התעלם מהעלבון ולא העלה בדעתו לרדת למדרון אחורי. "אחים", כתב לאמריקאים, "גרשו מקרבכם את המשפטים הקדומים שהשתרשו בלבבכם מילדותכם, למדו לדעת את היהודי היטב וכבדו את יתרונותיו. ראו אותו בתוך בני משפחתו, הטוב שבאבות, האמיתי שבאוהבים, ראו את ילדיו ואת ליבותיהם המלאים באהבה ובהכרת תודה, ראו את הנשים העבריות ואת אמונתן לבעליהן... ומי נתן לכם את בריתכם הח' דשה עם גואלכם גם יחד אם לא אנחנו?!" (צבי הירש מסליאנסקי ב"פרויקט בן יהודה").

הוא נופף בזהותו היהודית כשביקש להתמנות לקונ' סול של ארצות הברית. "הבחירה בי תוכיח למעצמות כי ממשלתנו, במינוייה המקצועיים, אינה נשלטת על ידי הבחנות דתיות", צוטט בוויקיפדיה. הוא מונה לקונסול בריגה, שהייתה אז חלק מרוסיה, אך נטש כשנוכח שה' ממשל אנטישמי. הוא שב לפילדלפיה, עסק בהוראה, המשיך ללמוד משפטים ומונה לקונסול בתוניסיה. יהודי, כך האמינו בממשל, יצליח לתווך בין שולחיו הנוצרים למארחיו המוסלמים. אבל למגינת הלב זה יהיה שירות בזק שיסתיים במפח נפש.

נשרי, פאות אדמוניות והבעה שכולה טוב ונועם. "אם דמם של דוד ושלמה מלכי ישראל לא זורם בעורקיו", אמר פעם חברו הקרוב, "זה רק בגלל טעות כרונולוגית או גנאולוגית, אבל אהבת האדם שפיעמה בו עטפה את כל ישראל".

מרדכי מנואל נח היה עיתונאי, דיפלומט, מחזאי, עורך דין, שופט ושריף. הוא נולד ב-14 ביולי 1785 בפילדלפיה. אביו היה ממוצא גרמני ואחד מגיבורי מלחמת העצמאות האמריקאית. אמו הייתה בת למשפחה פור'טוגזית מיוחסת. אחד מאבותיה, ד"ר שמואל נוגיני, היה מהאנוסים. מאימת האינקוויזיציה נמלט עם משפחתו למה שהייתה עדיין מושבה ספרדית ביבשת אמריקה ושב ליהדות. בגופה של אחת מבנות המשפחה נותרו סימני חבלים שבהם נעקדה במרתפי האימה הספרדיים. סבו של מרדכי מנואל נח מצד אמו היה עוזר של ג'ורג' וושינגטון. אבי האומה האמריקאית היה אורח כבוד כש' חיתן את בתו. לאחר נישואיהם עקר הזוג הצעיר לפילדלפיה. לבכורתם קראו יהודית אחריה נולד מרדכי מנואל. כשהיה בן כמה חודשים הלכה אמו לעולמה. האב, הלום צער, התקשה לטפל בילדיו, מסר אותם להורי אשתו המנוחה, יצא לחפש עבודה בגרמניה וניתיק קשר. הסב ייעד את נכדו לקריירה של צורפות, אך יכולותיו בתחום הזה לא במיוחד הרשימו.

מרדכי מנואל גילה כמיהה עזה לשורשיו. הוא התעמק בתולדות היהודים, צבר בקיאות בדיני ישראל ובמנהגיו. כשבגר היה בעיני אמריקאים לא מעטים בר סמכא בע' נייני בני עמו. בגיל 22, לאחר מות סבו, עזב את הבית ויצא ללמוד משפטים בצ'רלסטון. הוא הצטרף למפלגה הדמוקרטית-רפובליקנית, אחת משתי המפלגות הגדולות אז, והיה לנץ פוליטי. במאמרי מערכת נלהבים תמך בנ' שיא ג'יימס מדיסון, קרא להילחם בבריטים ולספח לקר' נפרציה את "הטריטוריה הצפון-מערבית". כיום שוכנות בה אוהיו, אינדיאנה, אילינוי, וויסקונסין ומישיגן. קרוב

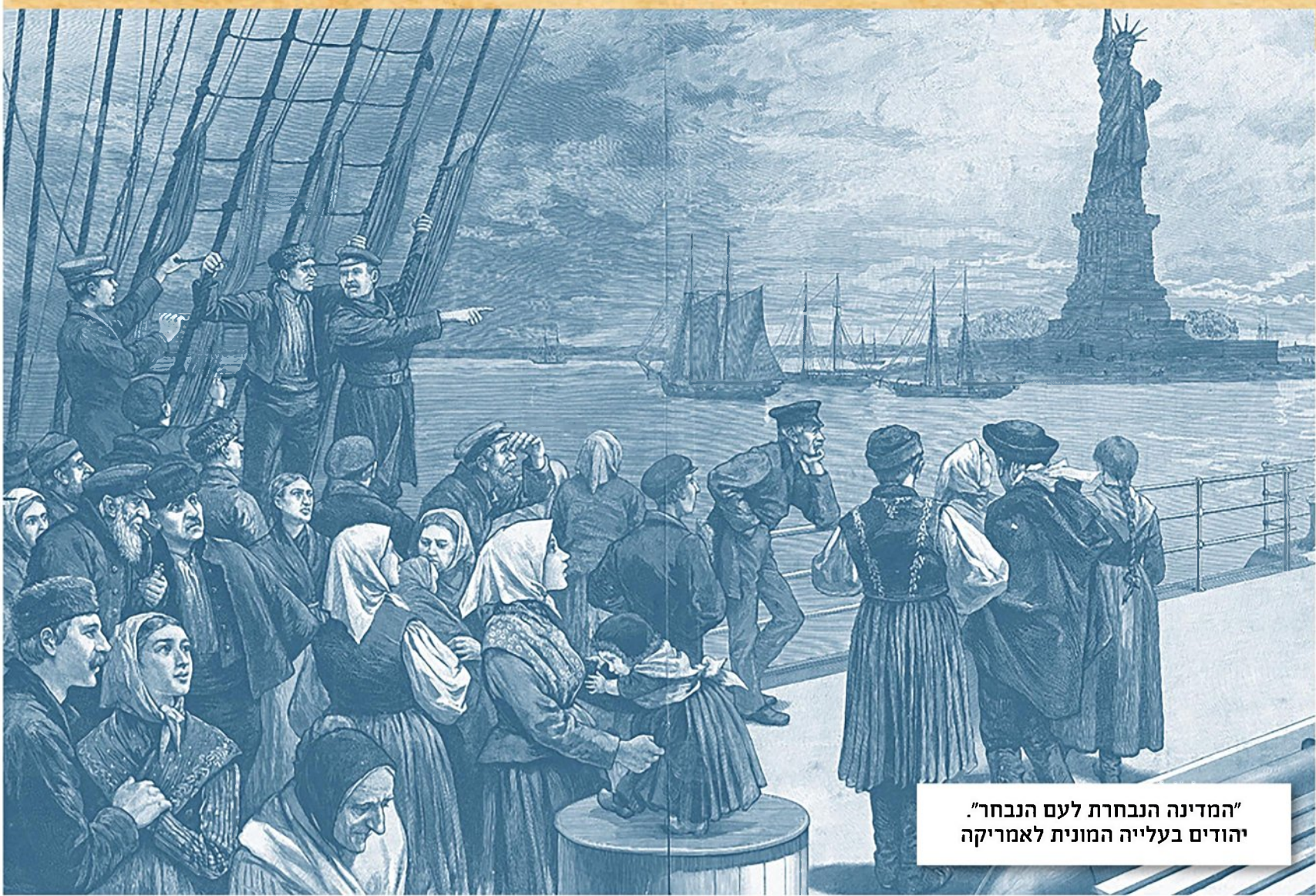
חים, הגעתי לגרנד איילנד ללקט חומר לספרי "Let My People Know" (הוצאת לימוד 2019 F.S.U). הקור האר-קטי הנביט טרונייה בלב: לא כך מקבלים את פני הבן השב לכמעט מולדתו.

כמה מילים על הכמעט מולדת. ב-1812 שימשה קרש קפיצה לכוחות הבריטיים שפלשו מקנדה להילחם בקונ' פדרציה האמריקאית הצעירה. אבל המולדת שעל הפרק לא עמדה לעורר בינינו תביעות בסגנון "שתי גדות לירדן, זו שלנו - זו גם כן". באי כמו גרנד איילנד יש די גדות לכולם. הכוונה הייתה להקים בקצה המערבי של מדינת ניו יורק עיר-מדינה שתשתרע על פני 86 ק"מ, בין נהר ניאגרה ותעלת אירי (Erie) שנחפרה אז. מותני המיני' מולדת יימתחו על פני לא יותר מ-18 ק"מ, והיא תהיה גדולה רק ב-20% ממנהטן. על ידי בנייה לגובה, כך הפ' ליגו להאמין, תוכל לקלוט 6 מיליון נפש. 6 מיליון...

כשביקרת, חיו באי כ-20 אלף איש, רובם נוכחים-נפ' קדים שנסו על נפשם עם בוא החורף. שורתו המלנכולית של שארל אזנבור: "באביב הם ישובו חזרה" עלתה מכל וילת עץ מוגפת, מכל סירת מרוץ עטופה בתכריכי ברז' נט לבנים. ראיתי ברבורים דקי רגליים מטופפים על נהר שקפא, נסעתי ביער חושש מדובים שיגייחו.

במקום גריזלי חום הגיח ריצ'ארד ברגר. עו"ד ברגר הוא איש שצעדיו מתונים ודיבורו רך. חבוש מגבעת בוקרים, עטוף במעיל גשם עד לחרטומי מגפיו נראה כ"טוב" (קלינט איסטווד) ב"הטוב, הרע והמכוער". איש מכובד במחוזותיו מיסטר ברגר. הוא נחשב להיסטוריון של באפלו הסמוכה, הוא אחד מחמשת עורכי הדין הג'דולים באזור והוא שיוביל אותי בשבילי מולדתי.

עכשיו אנחנו מדלגים ליום אביב בראשית המאה ה-19. הנה ספינות קיטור שטות בין ברוקלין המפקחת למנהטן התוססת. בנוסעים כמה מאות יהודים בדרכם לחנוכת הבניין החדש של בית הכנסת "שארית ישראל". הנואם המרכזי בטקס יהיה איש חסון עם שיער בצבע חול, אף

“המדינה הנבחרת לעם הנבחר.”
יהודים בעלייה המונית לאמריקה

איילנד. זה היה שלישי מהשטח באזור שבו מתחבר נהר ניאגרה עם תעלת אירי. את שני השלישים האחרים קיבל כאופציה ממדינת ניו יורק. עניין אחד טרח להבהיר לאורך כל הדרך: אבן הפינה לאררט לא תחליף ולו אחת מאבני הכותל. “אררט היא מקלט זמני וארעיי”, הכריז, “לעולם לא תהיה בית הנצח של העם היהודי. לעולם לא יוותרו היהודים על תביעתם הצודקת להשיב לידיהם את מורשתם העתיקה.”

15 בספטמבר 1825 היה יום גדול בבאפלו. יהודים, נוצרים ואינדיאנים משבט סנקה נהרו לכנסיית סנט פול. מרדכי מנואל נח – מחזאי כבר אמרנו – העמיד את טקס הכרזת אררט כפרמיירה גרנדיוזית. תפאורה שייקספירית הושאלה מתיאטרון שהעלה את “ריצ’ארד השלישי”. באיטיות כבדת ראש, צעדה התהלוכה אל הכנסייה. בראשה, רכוב על סוסו, התנוסס מרשל מחוז ניאגרה קולונל פוטר, אחריו צעדו נושאי התפקידים הרשמיים באזור ובתווך, עטוף גלימת ארגמן, כשמיחוסי באפלו נושאים את שוליה, צעד “שופט ישראל”, מרדכי מנואל נח. שורת אבירים טמפלרים חתמה את הטור. לצלילי עוגב שניגן את האורטוריה “יהודה המכבי” מאת הנדל, נכנסה השיירה לכנסייה. “אנחנו עדים לפרק מפעים בהיסטוריה האמריקאית”, התמוגג אחד הנוכחים, “הנה מניחים את אבן הפינה לאררט, עיר המקלט החורג פשית הראשונה ליהודים”. משקל האבן היה 136 ק”ג, והיא הוצבה על שולחן לחם הקודש. עליה נצרב בעב-רית: “שמע ישראל אדוני אלוהינו אדוני אחד”. ובאני-גלית: “אררט, עיר מקלט ליהודים, נוסדה בידי מרדכי מנואל נח בחודש תשרי 5586 (התקפ”ו) ספטמבר 1825, בשנת ה’50 לעצמאותה של אמריקה”. לצד אבן הפינה בהקו שלושה גביעי כסף מלאי יין, שמן וחיטה. כשנדם העוגב, עבר ניהול הטקס לידי הכומר. הוא קרא פסוקי תוכחה ותקווה מפי הנביאים, השמיע מזמורי תהילים – אחד מהם בעברית – ובירך את הנוכחים.

המדינה הנבחרת לעם הנבחר היא אמריקה”. תיבת נח של נח תוקם בגרנד איילנד ותיקרא “אררט”. היהודים שייענו ויבואו יעסקו בעבודה מועילה. החקלאות, למשל, תתאים ליוצאי מזרח אירופה. אבל הוא מעוניין גם בסוחרים ובבנקאים, “ובכל מי שיביא את גודל ההזדמנות שלפניו”. אמריקה תהיה גן עדן לשוחררי “אור וחרות”.

נראה שלא כיוון אל היהודים שיגיעו בסוף המאה ה-19 וישליכו לאוקיינוס את טליתותיהם כשיתקרבו לחוף ניו יורק. מרדכי מנואל נח שלל בתוקף התבוללות ותמך בלהט בשמירה על הזהות היהודית. הוא סבר שעל היהודים במדינתם החדשה לשמור על דתם ולדבר עב-רית. “שפתם של המשוררים, הנביאים והלוחמים”. מבלי דעת נגע בכמה עקרונות שייקראו כעבור כ-70 שנה “ציונות”: עליית המונים, עבודה יצרנית ורגש לאומי.

מה הניע את מרדכי מנואל נח? אין ספק שמצוקות יהודי תוניסיה כפי שראה בעת שירותו הוציאה אותו לדרך. אבל עם השנים למד שסאת הייסורים לא פסחה על יהודים במדינות אחרות. הגאולה, אפילו זמנית, שוב לא הייתה רעיון אלא צורך בוער. הוא מינה את עצמו ל“שופט ישראל” ופרסם שורת הצעות ועקרונות: יש לערוך מפקד עולמי של היהודים, על היהודים להתפלל לל נצח רק בעברית, תבטל הפולגימיה בקרב יהודי צפון אפריקה, תוכר יהדותם של השומרונים ושל הקראים, ואפילו האינדיאנים יסופחו לדת משה. אצלם מצא ימי צום זהים לאלה שביהדות, מועדי העלאת קורבנות חופפים ומנהגי טהרה דומים. “האינדיאנים באמריקה”, קבע נחרצות, “הם צאצאי עשרת השבטים האבודים ולכן יש להטמיע אותם בקרב אחיהם היהודים”.

ב-1820 פתח במו”מ לקניית האי. בעל בריתו סמואל לגט שילם 16,983 דולר תמורת 8,100 דונם בגרנד

הוא יצא לדרך כשברקע משתוללת עדיין המלחמה בין ארצות הברית לבריטניה. כשהתקרבה ספינתו לחופי צרפת, השתלט עליה הצי הבריטי. כל הנוסעים שוחררו, אך נח, מתוקף היותו נציג רשמי של ממשלת ארצות הברית, הלך לשבי. אבל שוביו הבריטים נהגו בו באדיבות והקפידו על זכויותיו. הוא הובא ללונדון, נתן לשומרו מילת כבוד שלא יברח וזכה ברשות לתור באין מפריע את הממלכה. כעבור כמה חודשים קיבל אישור יציאה והפליג לתוניסיה לפגוש משבר חדש.

ב-1815 תפס מושל אלג’יריה ספינה אמריקאית ומכר את נוסעיה לעבדות. מרדכי מנואל נח זכר שמצוות פדיון שבויים היא החשובה שבמצוות היהדות והזדרז לקיים אותה. הוא הביא במהירות לשחרור הנוסעים, מהר מדי לטעם שולחיו. אף שנמנעה מלהודות בגלוי, לדעת וושינגטון התחייב הקונסול לדמי כופר כבדים מדי למען שחרור הנוסעים. “אדוני!”, כתב לו שר החוץ ג’יימס מור נרו שיהיה הנשיא החמישי, “במנותי אותך לציר בתוניס לא ידעתי את אמונתך המונעת אותך מלמלא את פקודתך, ועתה מצא נשיאנו לנכון להסירך ממשמרתך, עבדך הנאמן, ג’יימס מונרו”.

לאחר חצי שנה מתוך שלוש השנים שהוקצבו לו, הוחזר הביתה. אבל האיש עם הפאות הג’ינג’יות לא חלם לוותר. על טענותיו של מונרו השיב במכתב בן 128 עמודים לני-שיא מדיסון. הוא הביע חשש שהסמר האנטי-דתי שעלה מאגרת מונרו ומפיטוריו ירתיע יהודים מלבוא לאמריקה, “וכך אנשים רבים ומועילים לא יגיעו לגבולותינו”. ומר-דכי מנואל נח החליט לעשות הכל כדי שיגיעו.

על דפי “National Advocate”, העיתון שערך כעשר שנים, דהדר לא רק את התנגדותו הנחרצת לעבדות אלא גם את יהדותו הבווערת. הוא היה לחבר נאמן ב“שארית ישראל”, הקהילה הראשונה בניו יורק. בחנוכת בית הכנסת שהוזכר לעיל הציג לראשונה את עיקרי תוכניתו: “מכיוון שבארץ ישראל שולטים המוסלמים, בעת הזאת

←

לצלילי האורטוריה

"יהודה המכבי" מאת

הנדל, נכנסה השיירה

לכנסייה. "אנחנו עדים

לפרק מכעים בהיסטוריה

האמריקאית", התמוגג אחד

הנוכחים, "הנה מניחים את

אבן הפינה לאררט, עיר

המקלט החופשית

הראשונה ליהודים"

אבל בסביבות 1850 לעס מזג האוויר את האובליסק והאבן נותרה ללא קורת גג. אחד מאיכרי האזור חמל עליה ובחנותו מצאה מחסה לעוד 15 שנה. לאחר מותו התגלגלה לנחלת איש עסקים באי ושוב נאלצה להילחם ולנצח להבות שריפה. היא עברה לידי של לואיס אלן, מחוקק ואיש עסקים. לאחר כמה חודשים תחת חסותו ובתום 40 שנות נדודים מצאה מנוחה נכונה במוזיאון ההיסטורי של באפלו.

אנחנו בדרך למוזיאון, והמדריך עורך הדין ריצ'ארד ברגר עוצר ליד מלון ביבלוס שעל קו המים. כשסיירתי שם, היה המלון בבעלות אחד מנסיכי המפרץ הפרסי. ברגר שיער שכאן חנתה האבן באחד מקטעי מסעה המ-סויט. את צליפות השלג החליפו עכשיו ממתרים. טיפות בגודל גולגולת. נסתי לוואן של ברגר ובאור אחרון הגע-נו למוזיאון ההיסטורי. לרוע המזל מצאנו כניסה חסומה בהר שלג ומאחוריו שער נעול.

שבנו למחרת בבוקר אך לרגל שיפוצים המוזיאון עדיין היה סגור. ברגר המקושר הריץ כמה טלפונים ול-בסוף פתחו לנו. בגלל העבודות הועבר סלע קיומה של אררט לקומה 2. פגשתי אותו כלוא מאחורי גדר עם רשת צפופה. הוא כוסה בברונט ורק ה"שמע ישראל" בעברית העז להציץ אליי. כמתקש להוכיח שהוא עדיין בחיים. כשביקרתי לא היו בגרנד איילנד קהילה יהודית או בית כנסת. את הדבר הכי קרוב ליוזמתו של מרדכי מנואל נח פגשתי בבאפלו שליד. אלה היו ישראלים צעירים שטפטפו את עצמם לעיר בשיטת "יהודי מביא יהודי". רובנו חוזרים בשאלה שאחריה תשובה, שאח-ריה התחזקות ואחריה שיבה לעול מצוות", אמר לי אחד. בראשית גרו בשכונות הזולות של השחורים. לאט-לאט התחילו לשגר שלוחות. "בית יהודי פה, בית יהודי שם". הגרעין הקשה של החבורה קנה בתי עץ בשני רחובות מקבילים ויצר לעצמו חצר ישראלית. עם הצטרפותם של פליטי ציון חרשים התרחבה החצר.

בית הכנסת נקרא "נקל'ס שול", על שם אביו של אחד החברים. כשבאתי שכן במבנה עץ שהזכיר קרוון מהיאחזות הנח"ל בסיני. היה לילה קר, החימום לא פעל ומישהו אמר שבטח הלכו הבטריות בשלט של המגזן. ואחד עבר לפני התיבה הקטנה והשלמתי להם מניין לת-פילת ערבית. הריקנות הקפואה לקחה אותי ל"אורח נטה ללון". המספר בא ל"שבוש" היא בוצ'אץ', עירו של עג-נון, ומצא בית מדרש דומם. כמותו באתי מארץ ישראל והייתי נכור, שואל את עצמי מה בדיק אני רואה. קהילה ללא עתיד או כמה חברים שמבלי דעת מנסים להפיח חיים כלשהם בחלומו של מרדכי מנואל נח.

ביציאה מבאפלו עצרתי בכנסיית סט. פול. מצאתי בית תפילה נוטף הדר כמו שהיה ב-15 בספטמבר 1825. קי-מורים לעשרות, ויטראז'ים סגולים, מושבים עם ריפוד ארגמני כגלימתו של מרדכי מנואל נח בבוקר ההוא. על אבן צמודה לבניין היה כתוב: "פה נעשה ניסיון יוצא דופן למצוא ליהודים פתרון הומניטרי בגרנד איילנד". הייתה שעת צהריים, הכנסייה הייתה ריקה ועל הכפור, בצעדים קטנים, הלכה גברת במגפי גומי. "אני המנה-לנית של הכנסייה", הכריזה בגאווה מרוסנת. כן, היא שמעה על האפיזודה ההיא. אין היא יודעת פרטים אבל אין ספק שהיה זה מאמץ מאוד חיובי. נכון, ליהודים יש עכשיו מדינה, אבל אם ירצו עוד אחת, אין לה שום בעיה. "מחכים לכם, רק תבואו".

אבא לא יכול היה לבקש יותר מזה. ♦

את "קול קורא לאררט", הוטבלו חיצו המבקרים בארס עקרבים. "פנטזיונר" הם קראו לו. ניו יורק יצאה מכליה להוכיח שאין נביא בעירו. "זאת לא יותר מסתם מתיחה", צחקקו המיליונרים המתהווים בעיר המתהווה. "דרוש בית חולים לחולי נפש לאשפז את נח". באחד מעיתוני סנט לואיס התפרסמה מודעה שהציעה לקלוט במישורי מדינת מיזורי את פליטי אררט. היוזמה לשכן יהודים בגרנד איילנד נשטפה במי הניאגרה.

למרות ההשפלות שספג, המשיך נח להעמיד את ליבו לרשות תוכניות גדולות. למשט הבכורה בתעלת אירי שמחברת את נהר הדסון לימת אירי (ובכך מחברת את הימות הגדולות לאוקיינוס האטלנטי) העלה את "תיבת נח". בין נוסעיה היו דב, שני נשרים, שני עופרים, אוסף של ציפורים ודגים ו"שני נערים אינדיאנים בלבוש לאומי".

כעבור שנים הגיע נח למסקנה שתחית היהודים אפשרית רק בארץ ישראל. הוא קרא למעצמות המע-רב - צרפת, בריטניה וארצות הברית - לסייע ליהודים. ב-1837 כתב: "היהודים צריכים לעשות משהו עבור עצמם. סוריה (הכוונה לארץ ישראל - מ"ח) תחזור ליהודים בדרך של רכישה, בחסותן של צרפת ובריט-ניה. אכלוסה של סוריה מחדש מעשי והגיוני" (אוצרות היהודיים של ספריית הקונגרס: מרדכי מנואל נח).

מרדכי מנואל נח מת משבץ ב-1851. בן 66 היה. הוא נקבר בבית העלמין של קהילת "שארית ישראל" בניו יורק. על מצבתו נכתב: "נתקרה היד החמה, כהתה העין המפיקה טוב וידידות, חדל לפעום הלב הרחב כי מתחת למצבה זו ינוח עפרו של מרדכי מנואל נח".

העיתונים ירו מטחי כבוד לזכרו. "נח היה הדמות הציבורית שהעזה לאתגר - כאמריקאי וכיהודי - את רעיון החירות האמריקאי", כתב חוקר יהדות ארצות הברית ג'ונתן סרנה. "לנוצרים הסביר מהן מסורת ותר-בות יהודיות, לבני דתו ניסה להראות את ההתאמה שבין יהדות לאמריקאיות". אבל יוזמתו הבוסרית תצטרך לה-מתין לחוזה אחר, לנסיבות אחרות ולהיסטוריה אחרת. רק בסוף המאה ה-19 החלו מיליוני יהודים להגר ממזרח אירופה לארצות הברית. אבל הם יבחרו ביעדים שונים, לא בהתיישבות לאומית משותפת על פי חזונו של מרדכי מנואל נח.

כחלומו, גם אבן הפינה שירה ברוב הדר לפני 200 שנה נמחקה מהתודעה. שנים חנתה עזובה ומבושת ליד כנסיית סט. פול. עד שפיטר ב. פורטר, ידידו של נח וגיבור קרב צ'יפאוה (התרחש ב-5 ביולי 1814 ליד מפלי ניאגרה בין כוחות בריטיים-קנדיים לאמריקאיים), שיכן אותה בגומחת אובליסק שהקים בגרנד איילנד.

כשמצוארו משתלשל ענק זהב, עלה לדוכן חוזה מדינת אררט אשר על מפלי הניאגרה בגבול קנדה. אם בנאומו בבית הכנסת "שארית ישראל" דיבר על עקרונות בלבד, בכנסיית סט. פול שילב חזון ויום-יום, ניסח את הוראות ההפעלה של הישות היהודית. הציטוטים מפיו כפי שהביאם ההיסטוריון מקס קוהלר (1871-1934) נר-טיפים אהבת בריות, ערבות הדדית והזמנה חמה לאחיו שמעבר לאטלנטי לעצב לעצמם גורל חדש.

"אני מרדכי מנואל נח, אזרח ארצות הברית, קונ-סול לשעבר לעיר תוניס ולממלכתה, שריף עליון של ניו יורק, יועץ משפטי ובחסד האל מושל ושופט יש-ראל, רוצה להודיע לכל היהודים בעולם כי מקלט מוקם והולך והוא מוצע להם. כאן יוכלו לחיות בשלום, בנוחות ובאשר שנשללו מהם בגלל אי-סובלנות בדורות הקר-דמים. יהיה זה מקלט בארץ חופשית וחזקה שמגינה על תושביה, על רכושם ועל זכויות הדת שלהם, יהיה זה מקלט בארץ המצטיינת במשאביה, בעושרה, באדמתה ובמזג האוויר הבריא שלה, ארץ שמעודדת תעשייה ומ-קדמת חינוך, ארץ זבת חלב ודבש' שבה יוכל ישראל לנוח בשלום 'תחת גפנו ותחת תאנתו'".

בעל חלומות היה אך לא צלל להזיות. ראשו היה בע-ננים אבל רגליו לא ניתקו מהקרקע. מרדכי מנואל נח דיבר על האדמה הטובה. התאמץ לחבב על בני עמו את העולם שיכין למענם ולא חסך בפרטים. הם ינחתו במדינת ניו יורק שמשתרעת על פני כ-70 אלף קמ"ר, הגדולה (כך הייתה אז - מ"ח) בין מדינות הקונפדרציה. היא מחולקת ל-55 מחוזות, שבהם 6,087 ערים ועיירות עם טלגרף, עם תושבים שמחזיקים ב-24 מיליון דונם מעובדים וזוכים לשירות מ-150 אלף אנשי מיליציה חמושים ומצוידים שפועלים מכוח חוקה שמבוססת על שוויון זכויות ועל אי-אפליה דתית. לרשותם 7,000 בתי ספר חופשיים "שמעניקים את ברכת החינוך" ל-400 אלף ילדים. "כזאת היא המדינה הגדולה שמוכנה לקבל אליה את היהודים".

אם הרצל, הס ופינסקר פנו לאחיהם בני עמם, נח הז-כיר את הנביאים והשמיע קריאה אוניברסלית לבני כל העמים: "המקום הנחשק במדינת ניו יורק שאליו אני מזמין את בני עמי האהובים מכל העולם, עם בני דתות אחרים, נקרא גרנד איילנד. שם אניח את היסוד למדינה שתיקרא אררט. מאות שנים נשללה מבני עמנו הזכות לאדמה משלהם, אבל פה ילמדו בסיפוק שהם יכולים לעבד את אדמתם, לקצור את יבולם ולגדל את עדריהם שיהיו ללא עוררין רק שלהם. כל זה כשהם מקיימים את ציוויי דתם במלואם ומסוגלים להודות לאל שהוליד את אבותינו במדבר והוציא אותנו ביד חזקה ובזרוע נטויה ממצרים ובחר בנו מכל העמים ככתוב: 'לא ימוש עמוד הענן יומם ועמוד האש בלילה לפני העם' (שמות יג, כא). בשמו אני מחדש, מחייה, מייסד את שלטון האומה היהודית תחת החסות וההגנה של חוקת ארצות הברית של אמריקה".

האירוע סחף את התקשורת ולא רק באמריקה. גם עיי-תוניה החשובים של היבשת הישנה הניחו את הסיפור בשעריהם. אבל אחרי האופוריה הגיע מפח הנפש. את משק כנפי ההיסטוריה החליפה קריאת העורב. כפי שיע-שו להרצל כ-70 שנה אחריו, המתנגדים גזרו גיהינום על מרדכי מנואל נח ועל תוכניתו. גבירים בצרפת ובגרמניה השיטו באמבטיות הזהב שלהם ספינות שבנו ממכתביו של חוזה מדינת אררט. לאחר שפרסם לאחיו ולאחיותיו